

Tilliten som försvann – att återskapa det förlorade samtalet om framtiden

Bengt-Åke Wennberg

Model of a boat the main means of transportation in Egypt, equipped with a steering oar, a mast, a team of rowers, and a controller. Painted wood 21st – 20th century BCE.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Samuel_and_Saidye_Bronfman_Archaeology_WingDSCN4960.JPG

Dagens politiska spel har, liksom denna modell av en båt från Egypten, framdriven av roddare, förvirrat mig. Som gammal roddare menar jag att de som ror driver båten åt höger i bilden. Den person som sitter till vänster har en position och ställning som gör att denne ser ut att vara någon som styr och navigerar båten. Han eller hon, liksom besättningen, har ryggen vänd mot framtiden. Ingen av dem tittar framåt.

Men visst. Modellen kan vara ofullständig. Rorsmannen saknas kanske i modellen. Kanske ros båten egentligen åt vänster. Om saken förklaras på detta sätt så är bilden inte särskilt förvirrande. Jag tänkte dock använda bilden på ett annat sätt. Jag vill se den som en metafor.

Jag föreställer mig att båten inte rör sig genom ett fysiskt landskap utan genom ett "socialt". En sådan metafor används bland annat av Etienne Wenger-Trayner i hans bok "Learning in Landscapes of Practice". Hans landskap handlar om de resonemang som förs om våra praktiker – det vill säga vad vi säger om vad vi gör och varför. Ett ord som ofta används är benämningen diskurs. Diskursen beskriver färden. Jag använder också José Luis Ramirez distinktion mellan att handla och göra. Görandet är det som fysiskt görs. Handlandet är den **mening** som läggs in i det som görs. Den riktar sig mot framtiden. Tillbaka till bilden av båten.

Det landskap genom vilket båten färdas är i min metafor inte fysiska stränder som de som sitter i båten "ser". Landskapet består av de resonemang som de i båten "hör" om själva skeendet i världen och varför det görs sådant som görs. Dessa resonemang har formen av bilder och texter. Båten far med andra ord genom ett "landskap" av diskurser som på olika sätt handlar om det som görs.

Bilden har för mig blivit en symbol för det resonemang som den polskfödde Zygmunt Bauman för i antologin "The Great Regression". Boken är utgiven 2017 samma år som Bauman dog. Då Bauman refererar till ett tal som påven Franciskus höll 2016 antar jag att artikeln är skriven sent i Baumans liv och därför rykande aktuell. Bauman talar således i sin artikel om dagens diskursiva landskap och hur vi verkar röra oss i det.

Bauman föreslår att den förvirring vi upplever i vår tid har att göra med att det diskursiva landskapet förändrats så att **vi förlorat förmågan att se och samtala om framtiden**. Mänskligheten verkar vilja fly bort från något. Det är som om våra gamla orienteringspunkter och strategier inte längre duger. Vi ser bara bakåt. Därför måste de ändras.

En annan artikel i boken beskriver vår nuvarande diskurs om demokratin som utlakad. Den kan inte längre ge oss kraft att hantera vår tids problem. Vi verkar därför vilja lämna det som vi tidigare kämpat för och byggt upp. Vi flyr från det vi har, med ryggen mot framtiden, utan backspeglar, och utan att kunna skapa ett samförstånd om vart vi skall. Framtiden fördunklas av rädslan för det okända. Men nuet visar sig vara lika skrämmande. Diskurserna är obegripliga och meningslösa då de inte bidrar till en samverkan som skapar synergi.

Jag menar att rädslan är berättigad. Världen kan snabbt förändras. Förändringarna uppkommer dessutom numera allt mer som en konsekvens av beslut som fattas av oss människor. Vi kan inte skylla olyckor och lidande på gudar och naturkatastrofer. Jag håller med Yuval Noah Harari som i sin

senaste bok konstaterar att människan i sina diskussioner om samtiden har gjort sig själv till Gud.

Det framgår av de resonemang som förs att beslut om samhället fortfarande fattas över våra huvuden men de fattas inte av en visserligen oåtkomlig men långsiktigt klok Gudom utan av människor som du och jag. Du och jag, våra vänner eller andra närstående kan stå på tur att drabbas av besluten utan att vi kan påverka dem. Samhällsdebatten kretsar därför kring allt som inte fungerar på det sätt som vi önskar – bostadsbristen, arbetsförmedlingen, polisen, sjukvården, migrationsverket, trafikverket, SJ och skolan. Diskursen tvingar oss att lägga skulden på beslutsfattarna.

Men det hjälper inte. Vi sitter fast i systemet. Om och när det händer något oönskat kan vi inte köpa oss fria. Att några av oss privat kan ha pengar på banken dämpar inte längre vår oro. Det finns inte några sätt att säkert förvalta förmögenheter så att självständigheten bevaras. Det vi skapat som säkerhet mot framtiden kan snabbt förflyktigas i nästa kris genom beslut av politiker och diktatorer.

Vi får antingen finna oss i att vara låsta av ett spindelnät av regler och bestämmelser – beslutade av ett etablissemanng – som gör det allt svårare för oss att på egen hand och tillsammans hantera vårt liv och skydda oss mot olyckor. Trots alla statens omsorger blir många ensamma och lämnade åt sitt öde. Detta är i linje med en diskurs som präglats av Emile Durkheim som utgår från att strukturer styr beteenden. Det är därför i dag lättare än förr att försvara attityden ”sköt dig själv och skit i andra”. Därmed blir samhället än mer oregerligt, farligt och skrämmande.

Jag anser därför med många andra att samhället inte kan fastna i att det som ”är” bestämmer framtiden. Jag hoppas att vi kan ta oss bort från en demokrati som blivit ett begränsande monster och som inte visat sig hålla måttet och finna en samverkan där vi hedrar den enskilda individens erfarenheter och kreativa förmåga att skapa en framtid.

I sin blogg den 9 juli 2017 lyfter Patrik Engellau upp det som Robert Michel för hundra år sedan formulerade som ”Oligarkins järnlag”. Den lagen säger att demokratiska institutioner med tiden riskerar att förvandlas till byråkratiska apparater, som bryr sig mer om de styrande byråkraternas välfärd än de som byråkratin egentligen avser att skydda och hjälpa. Så här skriver Engellau:

vi har fel om vi tror, vilket vi i vår tid för det mesta gör, att när demokratin väl är installerad i ett land så har de samhälleliga förhållandena nått sitt högsta möjliga och slutgiltiga stadium.

Problemet, som beskrivs inte bara i "The Great Regression" utan i stort sett i alla samhällsinriktade texter jag läst på sista tiden, är att ingen människa kan leva med känslan av att inte längre kunna ha kontroll över sitt och sina närståendes liv. Ingen människa kan leva med att känna sig som en pjäs i ett schackparti som flyttas hit och dit av spelare, som man inte får grepp på eller känner till, och som argumenterar för sina beslut på sätt som man inte upplever som relevant för varken sin eller samhällets situation.

Vad vi enligt Bauman redan förlorat – eller i varje fall håller på att förlora – är möjligheterna till ekonomisk och social jämlikhet och vårt förtroende för att vi skulle kunna skapa enhetliga rättsliga principer **som måste gälla alla** i samhället. Det är därför inte svårt att se framför sig att de olika makthavarna och styressätten – varav vår västliga demokrati bara är ett – i en mycket nära framtid kommer att kriga om makt och inflytande. Lidandet i världen kommer då att öka eftersom var och en av dessa ideologier, under förevändning att just de representerar den "enda rätta" ideologin eller styresformen, med våld och påtryckningar försöker befästa sitt inflytande gentemot de övriga.

Det jag läser i tidningar och hör i massmedia, såväl som i olika seriösa artiklar och bloggar, tolkar jag därför som att vi just nu befinner oss i det jag kallar ett "paradigmskifte". Föreställningarna om vad samhället är och hur det fungerar har förlorat sin mening. Vi måste därför nu förändra våra tolkningar av de diskurser vi hör.

Vi kan likna situationen vid den tid då vi fortfarande trodde att jorden var universums centrum men då allt vetande redan tydde på att så inte var fallet. Den kände vetenskapsteoretikern Bruno Latour formulerar i boken "The Great Regression" sin syn på dagens situation just som att det är fråga om ett paradigmskifte.

Bauman påpekar också behovet av ett sådant skifte i sin artikel. Han refererar till påven Franciskus tal när påven fick Charlemagnepriset 2016. Påven konstaterar i detta tal att mänskligheten står inför behovet av en kulturell revolution. Vi behöver enligt påven en annan kultur än i dag. En kultur, som bygger på dialog. Vad som måste känneteckna den dialog de tänker sig ger emellertid varken påven eller Bauman något svar på.

Dialoger i blindo är ingen bra idé. Men jag menar att något måste ändras i de diskurser, som skapar det landskap genom vilket vi far mot framtiden. Vi behöver enligt mig nya sätt att orientera oss i samtiden som gör det möjligt att rikta vårt intresse mer mot en önskvärd framtid och mindre mot vad en överhet bör göra. Men hur, vad och vem kan bidra till att det diskursiva landskapet på nytt blir meningsfullt?

Som ett litet bidrag till en sådan diskussion har jag i en tidigare text presenterat ett fördjupat resonemang om hur jag menar att vårt "tekniska" språkbruk riskerar att pervertera samhällsdiskurserna. Denna text [kan laddas ner här](#).

Referenser

Bauman Z (2017): Symptoms in search of an object and a name. In Geiselberger H ed (2017): The Great Regression.

<http://pombo.free.fr/geiselberger2017.pdf>

Wennberg B-Å (2017): Slutet för maskinmetaforen – när tilliten till det tekniska språkbruket sviktar. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://menvart.se/Filerpdf/2017-bloggar/Teknikenssprak1707272.pdf>

Wenger-Trayner E (2014): Learning in Landscapes of Practice. London: Routledge.

Originaltext

<http://www.bengtharry.me/?p=2819>